

MALAY NUSANTARA ULAMA FIGURE IN 19TH CENTURY: SYEIKH WAN ALI KUTAN BIN ABDUL RAHMAN AL-KALANTANI

TOKOH ULAMA MELAYU NUSANTARA ABAD KE-19: SYEIKH WAN ALI KUTAN BIN ABDUL RAHMAN AL-KALANTANI

¹Mohamad Fathi Mohd Yunos, ²Siti Noraeshah Zakaria, ³Muhammad Ahmed Al-Syurbani

¹ Madrasah Tahfiz Quran Darul Al-Wasi

^{2,3} Jabatan Quran dan Sunnah, Fakulti Pengajian Islam, Kolej Universiti Islam Pahang Sultan Ahmad Shah

Abstract

Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub are the famous Hadis books written by Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman Al-Kalantani and that book explained about the Hadith from Lubab al-Hadis. But there were less exposure about the figure of Syeikh Wan Ali Ibn Abdul Rahman al Kalantani in that book for the public society especially about his contribution in the hadis writing. Related with that, it a must for a research to be carry out to attract people about the Hadis written by Syeikh Wan Ali Kutan al-Kalantani. This research were carried out to expose the figure of Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani as Malay Nusantara scholars and his contribution in writing especially in Hadis. This article analysis about the qualitative shape with using the methodology of research in library. The result of this research show that Syeikh Wan Ali al-Kalantani was the malay scholar that give many contributions towards Nusantara public society especially in Islamic Preaching and there also many scholars were be borned in Malay land. Thus, his name were be well known back in the century of 19 from the hadis book and were be used by Nusantara Islamic society especially in Kelantan and Thailand as one of the important syllabus in Islamic Studies.

Keyword: Hadis, Scholars, Writing, Nusantara

Abstrak

Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub merupakan kitab hadis yang masyhur hasil karya daripada Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman Al-Kalantani yang mana kitab tersebut mempunyai peranannya yang penting dalam mensyarahkan hadis-hadis dalam Lubab al-Hadis. Namun ketokohan Syeikh Wan Ali Ibn Abdul Rahman al-Kalantani dalam kitab tersebut agak kurang didedahkan dalam kalangan masyarakat terutamanya mengenai sumbangan beliau dalam karya penulisan hadis. Sehubungan dengan itu, perlunya satu kajian yang mampu menarik perhatian orang awam

Penulis Utama:

Mohamad Fathi Mohd Yunos

Madrasah Tahfiz Quran Darul Al-Wasi, Johor Bahru

E-mel:

ibnuyunosjauhari@gmail.com

terhadap syarahan hadis yang dibicarakan oleh Syeikh Wan Ali Kutan al-Kalantani. Kajian ini bertujuan untuk mendedahkan ketokohan Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani sebagai ulama Melayu Nusantara dan sumbangan karya-karya penulisan beliau khususnya dalam bidang hadis. Artikel ini menganalisis dengan menggunakan rekabentuk kualitatif menggunakan metodologi kajian perpustakaan. Hasil kajian ini mendapati bahawa Syeikh Wan Ali al-Kalantani merupakan tokoh ulama Melayu yang banyak berjasa kepada masyarakat di Nusantara khususnya dalam bidang dakwah Islamiyah dan turut melahirkan tokoh ulama-ulama yang disegani oleh umat Islam di Tanah Melayu. Justeru, dengan kehadiran kitab hadis beliau inilah namanya diangkat menjadi seorang ulama yang ternama pada abad ke-19 dan banyak digunapakai oleh masyarakat Islam di Nusantara khususnya di Kelantan dan Thailand sebagai satu silibus penting dalam ilmu pengajian Islam.

Kata kunci: Hadis, Tokoh, Penulisan, Nusantara

PENGENALAN

Kajian ini memfokuskan tentang biografi kehidupan Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani dari sudut latar belakang kehidupan beliau, silsilah keluarga beliau, pendidikan, guru-guru dan murid-murid beliau, dan sumbangan karya-karya penulisan beliau khususnya dalam bidang hadis serta metodologi dalam kitab hadis karangan beliau. Banyak karya ilmiah hasil tulisan beliau sendiri dalam pelbagai bidang ilmu, antaranya ialah ilmu tauhid, ilmu hadis (tasawuf), zikir-zikir dan qasidah serta ilmu perubatan. Satu-satunya karya agung beliau dalam bidang ilmu hadis ialah kitab yang berjudul *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub*. Kitab tersebut merupakan kitab syarah terhadap kitab *Lubab al-Hadis* karangan Imam Jalaluddin Al-Suyuthi yang mana kedua-dua kitab ini merangkumi hadis-hadis *fada'il al-a'mal*. Kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub* ini dikarang dalam bahasa Jawi termasuklah hadis-hadis yang menjadi syarahan dan ulasan beliau kepada kitab *Lubab al-Hadis* dan diterjemahkan maknanya sahaja dalam bahasa Jawi tanpa disertai matannya dalam bahasa Arab. Beliau turut mengekalkan matan-matan hadis yang terdapat di dalam kitab *Lubab al-Hadis* dalam bahasa Arab.

BIOGRAFI SYEIKH WAN ALI KUTAN AL-KALANTANI

Riwayat Kehidupan Beliau

Syeikh Tok Wan Ali Kutan atau nama lengkapnya ialah Wan Muhammad Ali bin Haji Wan Abdul Rahman bin Wan Abdul Ghafur bin Syeikh Izzuddin atau Syeikh Taqiuddin. Beliau adalah seorang tokoh dan ulama besar di Alam Melayu Nusantara yang gigih berdakwah dan amat banyak jasanya kepada ummah khususnya dalam bidang dakwah Islamiyah tidak kira sama ada secara lisan mahupun penulisan.

Perkataan “Tok” atau kata sinonimnya ialah “Tuan”, kebiasaannya merujuk kepada gelaran bagi orang lelaki yang berpangkat yang layak dihormati dalam kalangan masyarakat dan perkataan “Wan” itu pula merupakan panggilan yang khusus bagi anak jati negeri Kelantan

iaitu Negeri Cik Siti Wan Kembang.¹ Selain itu, terdapat juga definisi lain bagi istilah “Tok” iaitu sebagai tokoh-tokoh tempatan khususnya dalam bidang ilmu agama dan dikatakan perkataan “Wan” pula merujuk kepada orang yang baik budi pekerti, soleh dan mulia. Manakala, perkataan “Kutan” adalah gelaran bersempena nama tempat beliau dilahirkan.²

Syeikh Wan Ali bin Wan Abdul Rahman al-Kalantani merupakan anak jati kelahiran Negeri Kelantan. Beliau dilahirkan di Kampung Kutan yang bersempadan dengan kawasan Pasir Pekan dan berada tidak jauh daripada sebelah hulu Bandar Kota Bharu dan Kota Lubang Labu yang masyhur dan bersejarah di tebing sungai Kelantan. Terdapat dua pandangan yang masyhur tentang tarikh kelahiran Syeikh Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani. Pandangan pertama, menurut Ismail Awang yang merupakan seorang penulis di dalam majalah Pengasuh menyebutkan bahawa Syeikh Wan Ali Kutan dilahirkan pada tahun 1837 Masihi bersamaan tahun 1253 Hijrah. Walaubagaimanapun, pandangan pertama ini ditolak oleh Al-Marhum Ustaz Haji Wan Mohd Saghir Abdullah yang merupakan cucu kepada Syeikh Ahmad al-Fatani yang mana menurut beliau tarikh yang lebih rasional dan munasabah ialah pada tahun 1820 Masihi bersamaan tahun 1235 Hijrah. Hal ini kerana, menurut beliau berdasarkan maklumat daripada ahli keluarganya, umur Tok Wan Ali Kutan sebaya dengan moyangnya iaitu Syeikh Wan Mohamad Zain al-Fatani, akan tetapi lebih muda sedikit.³

Latar Belakang Keluarga

Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani merupakan anak bongsu daripada enam orang adik beradik yang terdiri daripada dua orang abang dan tiga orang kakak. Mereka adalah Haji Wan Seman, Wan Bulat, Wan Hawa, Wan Kalthum dan Wan Siti Hajar.⁴ Beliau mempunyai empat orang zuriat iaitu Wan Fatimah, Wan Safiyyah, Wan Maryam dan Wan Abdul Rahman, hasil daripada perkahwinannya dengan Wan Aishah binti Wan Muhammad Salleh al-Fatani yang merupakan adik beradik dengan Wan Cik binti Wan Muhammad Salleh al-Fatani iaitu ibu kepada Syeikh Ahmad Fatani.⁵

Selepas kematian isterinya Wan Aishah, Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani berkahwin pula dengan seorang wanita solehah yang bernama Hajjah Aisyah yang juga berasal dari Kota Bharu, Kelantan. Beliau adalah seorang guru al-Quran dan mengajar dalam pendidikan bahasa Arab dan Jawi di Makkah al-Mukarramah.⁶ Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani telah menghembuskan nafasnya yang terakhir pada tahun 1331 Hijrah bersamaan 1913 Masihi. Jenazahnya dikebumikan di perkuburan Ma’ala di Makkah al-Mukarramah.

Beliau bukan sahaja seorang pendakwah dalam dunia Islam malah seorang ulama yang alim lagi disegani dari segenap lapisan masyarakat sama ada di Malaysia mahupun di seluruh Nusantara Tanah Melayu. Justeru, kekeluargaan Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani merupakan suatu anugerah yang istimewa oleh Allah SWT bagi keluarga ini. Hal ini

¹ Kamus Dewan bahasa dan Pustaka, 2019, Edisi Keempat. Tihani Cetak Sdn. Bhd.

² Ismail Che Daud, 2012, Tokoh-tokoh Ulama’ Semenanjung Melayu (1), Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan, hlm 57.

³ Mohd Fadli Ghani, 2020, Tok Wan Ali Kutan : Pembangkit Kelantan Serambi Makkah, Harakah Daily, 15 Disember 2020.

⁴ Mahfuz Suhaimi, 2014, Shaykh Ali Ibn Abdul Rahman al-Kelantani dalam Bidang Hadith, Prosiding Kolodium Antarabangsa Siswazah Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.

⁵ Wan Mohd Saghir Abdullah, 2004, Syeikh Wan Ali Kutan-Guru Para Ulama Melayu, Utusan Malaysia, 27 September 2004.

⁶ Mahfuz Suhaimi, 2014, Kualiti Hadith dalam Kitab Al-Jawhar Al-Mawhub Wa Munabbihat Al-Qulub, Tesis Sarjana Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.

kerana, daripada keturunan Syeikh Wan Ali Kutan inilah lahirnya ulama-ulama yang disegani di Alam Melayu khususnya negeri Kelantan.

Latar Belakang Pendidikan

Syeikh Wan Muhammad Ali bin Wan Abdul Rahman al-Kalantani sewaktu kecilnya, beliau mendapat pendidikan agama dengan ayahnya Wan Abdul Rahman dan Tuan Guru Haji Yaakob bin Syeikh Abdul Halim Yunan yang merupakan Penasihat Agama Istana Kelantan pada ketika itu sehinggalah beliau berusia 12 tahun. Namun, hala tuju pendidikannya agak kurang jelas pada waktu awalnya sehinggalah beliau dihantar ke bumi Makkah yang juga digelar ‘Gedung Ilmu bagi Para Ulama’ yang mana beliau mengikuti pengajian dan pendidikan agama bersama ulama-ulama besar Islam di sana. Kesanggupan dan himmah beliau yang kuat dalam menuntut ilmu di bumi Makkah pada usia mudanya itu menunjukkan bahawa beliau adalah seorang pelajar yang jelas matlamat dan wawasannya serta mempunyai cita-cita yang tinggi.

Tidak hairanlah apabila Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani mampu dan berjaya menguasai pelbagai bidang ilmu keislaman. Hal ini kerana, bersandarkan ilmu pendidikan yang beliau ambil daripada tokoh-tokoh ulama besar terkemuka di Makkah pada ketika itu seperti Syeikh Muhammad bin Sulaiman Hasbullah al-Makki, Syeikh Muhamamd Haqqi al-Najili al-Naqsyabandi, Syeikh Ahmad As’ad Dihan dan Syeikh Haji Abdul Samad bin Faqih Haji Abdullah (Tok Pulai Chondong), maka sewajarnya beliau tumbuh menjadi seorang cendekiawan dan ilmuwan Islam yang tersohor dan serba hebat seperti guru-gurunya. Beliau juga turut menerima ijazah *khassah* yang berupa *hizb al-bahr* daripada gurunya Syeikh Haji Abdul Samad Pulai Chondong yang mana disebutkan dan dinyatakan di dalam kitabnya yang berjudul *Lum’at al-Aurat*. Beliau menyebutkan bahawa Syeikh Haji Abdul Samad Pulai Chondong telah menerima ijazah daripada Syeikh Abdullah bin Muhammad Saleh, beliau menerima daripada ayahnya Syeikh Muhammad Saleh bin Abdul Rahman al-Fatani, beliau pula menerima daripada Syeikh Muhammad Saleh bin Ibrahim, Mufti Syafie di Makkah pada zamannya. Silsilah ini bersambung terus hingga kepada pengasasnya iaitu Syeikh Wali Allah Abu al-Hasan al-Syazuli. Justeru, Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani dikira termasuk salah seorang daripada pengikut Thariqah Syazuliyah yang mana sanad dan silsilahnya bersambung terus kepada Syeikh Abu al-Hasan al-Syazuli hingga kepada Rasulullah SAW.

Ketika berada di Madinah al-Munawwarah pula, beliau menuntut ilmu dan berguru dengan ulama-ulama besar di sana. Antara guru-gurunya ialah Syeikh Abdul Qadir bin Abdul Rahman al-Fatani dan Syeikh Ibrahim al-Rasyidi. Beliau banyak mengambil mutiara-mutiara ilmu daripada Syeikh Abdul Qadir al-Fatani dan menerima Tariqat Syatariyah. Selain itu, beliau mengambil Talqin Bai’ah Tariqat Ahmadiyah daripada gurunya Syeikh Ibrahim al-Rasyidi. Disamping itu juga, beliau turut menerima ijazah *Dalailul Khairat* dari gurunya Syeikh Muhammad Amin bin Sayyid Ridhwan al-Madani dengan silsilah sanad yang bersambung kepada pengasasnya iaitu Syeikh Sulaiman al-Jazuli. Dengan melihat kepada kesungguhan dan semangat beliau dalam mempelajari dan mengambil mutiara-mutiara daripada khazanah ilmu tasawuf ini sehingga beliau menerima ijazah dan tariqat, maka tidak hairanlah kita melihat Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani lahir sebagai seorang ulama yang disegani bukan sahaja kerana keluasan ilmunya malah pada keperibadiannya yang unggul. Beliau adalah seorang ulama yang warak, tawaduk, suka menulis dan rajin bersedekah, kuat beribadah, dan rajin sembahyang di waktu malam, serta seorang yang komited dan kuat iltizamnya dalam menuntut ilmu.

Murid-murid Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani

Keintelektualan yang terdapat pada Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani amat disegani dan dikagumi dalam kalangan masyarakat khususnya murid-muridnya sendiri yang mana beliau merupakan guru para ulama Melayu Nusantara (Mohd Saghir Abdullah, 2004). Kehebatan dan ketokohnya bukan sahaja dilihat kerana pernah mengajar di Masjid al-Haram, tetapi kerana luas dan dalamnya ilmu pengetahuan yang ada padanya itu menyebabkan ramai ulama dari Malaysia dan Patani yang datang untuk menimba ilmu dan berguru dengan beliau. Antara ulama-ulama besar Melayu yang pernah berguru dengan beliau ialah:

- 1- Syeikh Ahmad bin Muhammad Zayn al-Fatani
- 2- Syeikh Muhammad Said bin Jamaluddin al-Linggi
- 3- Syeikh Muhammad Yusuf bin Ahmad (Tok Kenali)
- 4- Syeikh Uthman bin Haji Muhammad (Tok Bachok)
- 5- Tengku Mahmud Zuhdi al-Fatani
- 6- Dato' Perdana Menteri Paduka Raja Haji Nik Mahmud Ismail
- 7- Syeikh Abdullah Fahim (Mufti Pertama Pulau Pinang)
- 8- Syeikh Ismail bin Haji Senik (Tok Kemuning)
- 9- Dato' Laksamana Haji Muhammad bin Haji Muhammad Said Khatib
- 10- Haji Umar Sungai Keladi
- 11- Haji Yusuf bin Abdul Rahman (Pulau Ubi)
- 12- Tok Daud Khatib Kelantan (Menantu Beliau)
- 13- Syeikh Abdullah al-Kalantani (Tok Perlis)
- 14- Haji Wan Ahmad bin Haji Abdul Halim (Tok Padang Jelapang)
- 15- Syeikh Muhammad Nur al-Fatani
- 16- Syeikh Abdul Latif bin Muhammad Nuruddin Al-Malakawi
- 17- Syeikh Sulaiman al-Rasuli al-Minangkabawi
- 18- Haji Uthman bin Haji Senik (Mufti Pertama Pahang)
- 19- Hajah Fatimah binti Syeikh Wan Ali Kutan
- 20- Tok Bermin dan lain-lain.

Begitulah ketekunan dan kegigihan Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani dalam mendidik dan mengajar murid-muridnya sehingga mereka membesar menjadi seorang ulama yang fleksible dan mempunyai kepakaran-kepakaran tinggi yang luar biasa dalam bidangnya dan menjadi ilmuwan-ilmuwan Islam yang disegani dalam kalangan masyarakat Melayu Nusantara.

SUMBANGAN SYEIKH WAN ALI BIN ABDUL RAHMAN AL-KALANTANI

Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani sememangnya telah membuka mata masyarakat terhadap ketokohan dan kewibawaan beliau dalam bidang penulisan. Ketinggian dan keluasan ilmunya amat jelas dan nyata apabila beliau meninggalkan kepada generasi selepasnya beberapa penulisan-penulisan yang amat penting dan memberi impak yang luar biasa kepada masyarakat awam khususnya dalam memperbaiki amalan-amalan kehidupan seharian serta membangun modal insan sama ada dari sudut pegangan akidahnya, ibadahnya dan akhlak keperibadiannya. Antara karya-karya agung hasil penulisan beliau ialah:

Karya Pertama ialah *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub*. Kitab ini telah siap dikarang pada 2 Rabiul Awwal tahun 1306 Hijrah bersamaan 6 November tahun 1888 Masihi. Kandungan kitab ini merupakan terjemahan dan syarah kepada kitab *Lubab al-Hadis* dan matan hadis daripada kitab ini diambil daripada karya Imam Jalaluddin al-Suyuti. Menurut Wan Mohd Saghir Abdullah (2004), cetakan pertama kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub* ini telah ditashih dan diselenggara oleh datuknya Syeikh Ahmad Fatani. Tambahan pula, pada cetakan pertama ini tercantum puisi di dalam bahasa Arab hasil gubahan Syeikh Ahmad Fatani yang terdiri daripada 27 bait, dua-dua rangkap.

Karya keduanya ialah, *Zuhratul Murid fi Aqaid al-Tauhid*. Kitab ini merupakan kitab kedua beliau yang siap dikarang pada tahun 1310 hijrah bersamaan 1892 Masihi. Kitab ini membahaskan tentang persoalan ilmu tauhid yang menjadi asas pegangan dalam Akidah Ahli Sunnah Wal Jamaah. Cetakan pertamanya juga telah ditashih dan disunting oleh Syeikh Ahmad Fatani. Cetakan kitab ini ialah cetakan Mathba'ah al-Miriyah al-Kainah, Mekah pada tahun 1315 Hijrah yang juga terdapat padanya keterangan daripada Syeikh Ahmad Fatani. Tambahan itu, terdapat beberapa edisi cetakan lain bagi kitab ini di antaranya ialah cetakan daripada Mathba'ah al-Kamaliyah, Kota Bharu Kelantan.

Karya yang ketiga pula dinamakan, *Lum'at al-Aurad*. Karya ini merupakan karya ketiga yang dikarang oleh Syeikh Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani. Kitab ini pula siap dikarang pada 4 Jumad al-Ula tahun 1311 Hijrah bersamaan dengan tahun 1893 Masihi. Kitab ini merupakan karyanya yang paling masyhur digunakan dan diamalkan oleh masyarakat dan generasi selepasnya di Alam Melayu sehinggalah ke hari ini. Kandungan di dalam kitab ini berupa wirid-wirid, zikir, doa-doa, selawat, *fawaid*, dan *fadail* untuk memantapkan jiwa dan rohani juga terdapat padanya *Hizbu al-Bahr* yang sangat masyhur dan berkat yang beliau terima daripada gurunya Syeikh Ahmad Samad Pulai Chondong dan Syeikh Ahmad As'ad Dihan. Terdapat pelbagai edisi cetakan pada kitab ini di antaranya ialah cetakan daripada Mathba'ah al-Miriyah, Mekah. Manakala, cetakan kedua pula diterbitkan pada tahun 1314 Hijrah. Seterusnya, edisi cetakan kedua daripada Mathba'ah al-Ahmadiyah dari Singapura yang dicetak pada tahun 1346 Hijrah dan edisi yang terakhir pula diusahakan oleh cucunya Haji Wan Abdul Qadir Daud al-Kalantani. Kitab *Lum'at al-Aurad* ini sangat banyak diamalkan oleh para ulama Islam dan orang awam di Alam Melayu sebagai salah satu wirid dan amalan harian sekaligus dapat mengambil manfaat dan barakah daripada pengarangnya.

Karya keempat ialah *Majma' al-Qasaid wa al-'Awaid*. Kitab ini adalah salah satu kitab karangan beliau yang sangat bernilai kerana di dalamnya mengandungi pelbagai qasidah-qasidah yang menarik dan menambat hati pembaca dalam mencintai Rasulullah SAW,

diantaranya ialah Qasidah al-Burdah lil Imam al-Busiri, Qasidah al-Muhammadiyah lil Imam al-Busiri, Qasidah al-Istighfariah lil Imam Syeikh Abi Madyan al-Maghribi, Qasidah Munfarijah li Ibni al-Nahwi, Qasidah Syeikh Abdul Qadir al-Jailani, Qasidah al-Tawassul al-Mubarak dengan Saidina Muhammad SAW dan lain-lain lagi. Kitab ini adalah kitab keempat yang siap dikarang pada tahun 1320 Hijrah bersamaan dengan tahun 1902 Masihi iaitu lebih kurang lapan tahun selepas kitab *Lum'at al-Aurad* ditulis. Cetakan pertama kitab ini juga daripada cetakan Mathba'ah al-Miriyah, Mekah dan diterbitkan pada tahun 1321 Hijrah.

Karya yang kelima dan keenam ialah karya **ilmu perubatan**, yang ditulis dalam bahasa Arab dan bahasa Melayu yang mana ianya masih dalam bentuk manuskrip. Dan yang **terakhir** berupa **catatan-catatan** yang juga masih dalam bentuk manuskrip.

Melihat kepada karya-karya tulisan Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani sama ada yang telah diterbitkan mahupun yang belum diterbitkan sudah cukup membuktikan bahawa beliau adalah seorang tokoh ulama melayu yang luas ilmu pengetahuan dan alim dalam bidangnya (Mohd Fadli Ghani, 2020). Walaupun penulisan hadisnya hanya terhadap satu kitab sahaja, namun kandungan di dalamnya cukup bernilai dan mahal dari sudut ilmunya terutama bagi umat Islam yang ingin membangunkan jiwa mereka untuk menjadi hamba yang baik dan bertaqwa serta berpeluang mengambil mutiara ilmu dan hikmah yang berharga di dalam kitab tersebut. Tambahan pula, kitab ini telah menjadi kitab terpenting di Alam Melayu pada abad ke-19 kerana digunapakai dalam pengajaran dan pembelajaran di pondok-pondok madrasah dan kuliah di masjid-masjid terutamanya di Malaysia dan Thailand sehingga sekarang ini.

Pengenalan Kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub*

Karya-karya ilmiah hasil karangan Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani sememangnya sangat terkenal dan menjadi tumpuan dalam kalangan masyarakat Melayu Nusantara khususnya di Malaysia dan Thailand. Banyak hasil karya beliau yang telah dicetak dan diterbitkan sebagai bahan bacaan umum, rujukan dan kajian ilmiah di kalangan cendekiawan, penyelidik, para pensyarah dan orang awam. Walaubagaimanapun, terdapat satu hasil karya beliau dalam bidang ilmu hadis yang telah mengangkat nama dan kedudukan beliau sebagai seorang tokoh ulama melayu di Nusantara iaitu kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub* yang juga dinamakan dalam bahasa melayunya “Permata Pemberian yang Indah dan Menjaga Segala Hati yang Lalai”. Kitab ini merupakan kitab jawi klasik yang diambil daripada *Lubab al-Hadis* karya Syeikh Al-Allamah Imam Jalaluddin al-Suyuthi. Halaman yang terdapat di dalam kitab ini sebanyak 229 muka surat yang terkandung di dalamnya syarah hadis berkaitan persoalan *al-tarhib* (dorongan dan keinginan dalam melakukan ibadah) dan *al-tarhib* (amaran dan ancaman ketika melakukan maksiat). Menurut Jamaluddin Hafiz (2016), kitab ini termasuk antara kitab hadis yang paling baik bagi pembacaan orang awam dalam mempelajari dan memahami hadis-hadis *fadail a'mal*.

Pola Penyusunan Kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub*

Setiap karya penulisan pastinya mempunyai gaya dan corak penulisannya yang tersendiri. Begitulah juga gaya dan cara penulisan kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub* ini yang mampu menarik minat para pembaca selain visinya yang utama adalah bagi memastikan kandungan intipatinya terkesan ke dalam jiwa pembaca supaya ianya mampu dipraktikkan oleh segenap masyarakat

awam khususnya umat Islam di Semenanjung Tanah Melayu. Syeikh Wan Ali Kutan al-Kalantani mempunyai teknik dan seni pengolahannya yang tersendiri di dalam kitabnya. Antara format-format penulisan yang digunakan oleh beliau dalam kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub* ialah seperti berikut:

Pendahuluan pertama: Pada pendahuluan yang pertama ini, Syeikh Wan Ali Kutan al-Kalantani memulakan penulisan beliau dengan puji-pujian kepada Allah SWT, selawat dan doa kepada Nabi Muhammad SAW, para tabiin, tabi' tabi'in dan kepada pengarang kitab yang beliau syarahkan iaitu kitab *Lubab al-Hadis* karangan Imam Jalaluddin al-Suyuthi. Kemudian beliau menyebutkan cara penulisannya dalam kitab ini bahawa beliau menghimpunkan beberapa pengajaran yang artistik, indah dan menarik serta pengajaran-pengajaran yang unik dan luar biasa yang dimbil dari *athar* perkataan para sahabat Rasulullah SAW dan ulama-ulama Islam bertujuan untuk dijadikan syarahan atas hadis-hadis di dalam kitab *Lubab al-Hadis* yang dimuatkan di dalamnya 40 buah bab. Syeikh Wan Ali al-Kalantani juga menyebutkan bahawa beliau tidak meletakkan sanad hadis ketika mensyarahkan hadis-hadis di dalam kitab tersebut adalah kerana mengikut pada keadaan asal kitab. Seterusnya, di akhir penutup mukaddimahnyanya beliau menjelaskan serta menekankan bahawa amat pentingnya menyampaikan hadis kepada orang lain dengan mendatangkan beberapa hadis-hadis berkaitan kepentingan menyampaikan hadis.

Pendahuluan kedua: Pada pendahuluan yang kedua pula, Syeikh Wan Ali al-Kalantani meneruskan penulisannya dengan menyatakan kepentingan berfikir. Di sini, beliau turut mendatangkan beberapa potongan ayat al-Quran dan hadis-hadis nabawi yang menyebutkan tentang kelebihan berfikir dengan tujuan dan hasrat beliau agar para pembaca dapat berfikir, memahami dan mengambil manfaat serta faedah-faedah ilmiah pada setiap ucapan dan perkataan yang dibaca di dalam kitabnya agar pembacaannya tidak menjadi sia-sia dan dapat diaplikasikan terus di dalam kehidupan seharian.

Penyusunan bab dan isi kandungan: Seterusnya, dari segi susunan-susunan bab di dalam kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub* ini adalah mengikut susunan bab di dalam kitab *Lubab al-Hadis*. Manakala, pada isi kandungannya pula, beliau memulakan dengan sedikit pengenalan dan memasukkan beberapa dalil dari potongan ayat al-Quran al-Karim atau terjemahan hadis tanpa matannya yang diselang-selikan dengan matan-matan hadis daripada kitab *Lubab al-Hadis*. Terdapat beberapa konsep yang digunakan oleh beliau dalam mensyarahkan hadis-hadis dalam kitab ini seperti mensyarahkan hadis dengan ayat al-Quran, mensyarahkan hadis dengan hadis, mensyarahkan hadis dengan mendatangkan pandangan para sahabat dan kalam ulama serta beliau juga turut membawakan hikayat-hikayat yang unik dan 'ajaib, nasihat-nasihat yang berbentuk peringatan dan faedah-faedah ilmu yang indah dari kalam para sahabat dan ulama'-ulama' Islam yang sangat penting bagi para pembaca. Dari segi metodologinya pula, ketika mendatangkan hadis terdapat sesetengah hadis yang ditulis beserta hukumnya dan ada juga yang ditulis tanpa menyatakan hukumnya. Terdapat juga hadis-hadis yang ditulis periwayat hadis dan ada juga yang tidak dinyatakan periwayatnya. Selain itu, terdapat juga hadis-hadis yang dinyatakan *masadirnya* dan ada juga yang tidak disebutkan sumber hadis tersebut diambil bahkan terus kepada Rasulullah SAW.

Penutup: Setelah selesai mensyarahkan hadis-hadis daripada 40 buah bab tersebut, beliau menulis penamat kata yang mana di dalamnya dibawakan beberapa ayat al-Quran, hadis-hadis

dan kalam ulama berkaitan hari penutup bagi segala amalan manusia dan dihuraikan tentang bagaimana keadaan manusia pada ketika itu di padang mahsyar. Tujuan Syeikh Ali al-Kalantani menulis tentang hari kiamat pada bahagian penutup kata ini adalah untuk menimbulkan kesedaran kepada para pembaca agar setelah membaca kitab ini, pembaca dapat mengambil iktibar dan sentiasa menginsafi diri tentang hari kematian dan kiamat. Kemudian beliau meneruskan penulisannya lagi dengan menceritakan tentang sifat syurga dan nikmatnya dengan mendatangkan beberapa potongan ayat al-quran, hadis-hadis dan kalam ulama mengenainya sebagai kesudahan bagi kitabnya. Tujuan beliau menulis tentang sifat syurga dan nikmatnya adalah untuk memberitahu kepada pembaca selepas segala amalan-amalan manusia dihitung dan dinilai oleh Allah SWT di mahsyar, mudah-mudahan para pembaca khususnya seluruh umat Islam di dunia ini dapat mengecapi nikmat syurga dan segala nikmat-nikmat yang ada di dalamnya. Kemudian barulah beliau menutup penulisannya dengan penutup kitab yang mana beliau berpesan agar sesiapa sahaja yang melihat segala kata-katanya yang diambil daripada kitab tersebut menyalahi kalam ulama' atau tersalah mengambil daripada sumbernya maka wajib diperbetulkan dan beliau mengakhiri penulisannya dengan beberapa doa dan memuji Allah SWT. Kemudian di akhir muka surat beliau melampirkan index yang mana ianya adalah halaman tentang isi kandungan bab dan muka surat kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub wa Munabbihat Al-Qulub* bagi memudahkan para pembaca untuk mencari tajuk dan halaman yang diingini.

KESIMPULAN

Berdasarkan kajian yang dilakukan terhadap Syeikh Wan Ali bin Abdul Rahman al-Kalantani, penulis berpandangan bahawa beliau adalah seorang tokoh ulama melayu yang banyak berjasa dalam dunia Islam khususnya sumbangan beliau dalam menghasilkan karya-karya penulisan ilmiah yang bermutu tinggi kepada umat Islam sama ada di Malaysia, Thailand mahupun di Mekah. Manakala, berdasarkan pengamatan penulis terhadap buku-buku penulisan beliau pula, hanya kitab *Al-Jauhar Al-Mauhub Wa Munabbihat Al-Qulub* ini antara satu-satunya kitab hadis karangan beliau dan amat memberi manfaat kepada masyarakat Islam. Malah, menurut Husniah Salaeh (2014) dan Hilaluddin Abdullah (2005) menyatakan bahawa kitab ini sangat penting dalam pendidikan rohani masyarakat. Justeru, kitab ini tidak boleh dipandang sepi kerana dengan kehadiran daripada kitab inilah ianya telah menjadi asas kepada perkembangan ilmu hadis di Nusantara dan digunapakai oleh kebanyakan umat Islam sebagai silibus dan modul pembangunan modal insan di Semenanjung Tanah Melayu khususnya di Malaysia dan Thailand di samping ilmu-ilmu Islam lainnya seperti ilmu tauhid, fekah dan tasawuf.

RUJUKAN

- Hilaluddin Abdullah, (2005). Takhrij Hadith Kitab Al-Jawhar Al-Mauhub wa Munabbihat Al-Qulub, Shaykh Ali bin Abdul Rahman al-Kelantani. Kajian Doktor Falsafah, Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Husniah Salaeh, (2014). Dirasat 'an Ishtihar al-Ahadith al-da'fah wa al-Maudu'ah wa al-Amal biha lada al-Malayuwiyyin fi Kelantan wa Naratiwas : Ahadith Kitab al-Jauhar al-Mawhub wa Munabbihat al-Qulub. Tesis Doktor Falsafah, Jabatan Al-Quran dan Al-Sunnah, Akademi Pengajian Islam, Universiti Malaya.
- Ismail Che Daud, 2012, Tokoh-tokoh Ulama' Semenanjung Melayu (1), Majlis Agama Islam Dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Jamaluddin Hafiz, (2016). Manhaj Syarah al-Hadith fi Kitab al-Jauhar al-Mauhub wa Munabbihat al-Qulub Syarh Lubab al-Hadith Li as-Syaikh Ali Bin Abdul Rahman al-Kelantani. Disertasi Ijazah Sarjana, Kuliah Usuluddin Dan Ilmuilmu Islam, Universiti Islam Negeri (UIN) Antasari.

- Kamus Dewan bahasa dan Pustaka, 2019, Edisi Keempat. Tihani Cetak Sdn. Bhd.
- Mahfuz Suhaimi, 2014, Kualiti Hadith dalam Kitab Al-Jawhar Al-Mawhub Wa Munabbihat Al-Qulub, Tesis Sarjana Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mahfuz Suhaimi, 2014, Shaykh Ali Ibn Abdul Rahman al-Kelantani dalam Bidang Hadith, Prosiding Kolodium Antarabangsa Siswazah Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mohd Fadli Ghani, 2020, Tok Wan Ali Kutan: Pembangkit Kelantan Serambi Makkah, Harakah Daily, 15 Disember 2020.
- Muhammad Mustaqim Mohd Zarif, (2007). Jawah Hadith Scholarship In The Nineteenth Century: A Comparative Of The Adaptations Of Lubab Al-Hadith Composed By Nawawi Of Banten And Wan 'Ali Of Kelantan. Ijazah Doktor Falsafah, University of Edinburgh.
- Noraine Abu, 2013, Al-jauhar Al-Mawhub Wa Munabbihat Al-Qulub, Cetakan Zafar Sdn. Bhd. Kuala Lumpur.
- Wan Mohd Saghir Abdullah, 2004, Syeikh Wan Ali Kutan-Guru Para Ulama Melayu, Utusan Malaysia, 27 September 2004.